

Dimensions of Public Compiling Policies with an Approach to Islamic Civilization ¹

Davoud Hosseinpour *

Fattah Sharifzadeh **

Vajhollah Ghorbanizadeh ***

Yousef Zal ****

Received on: 07/08/2022

Accepted on: 01/01/2023

Abstract

Public policies are decisions, taken by the policy-making system, as the stages of policy-making to solve public issues. Relying on public policies, states pursue the goals of national ideals, so they create national governance. For the public sector, public policy defines what activities and actions should be accomplished, or not. Policy-making stages, including problem identification, problem statement for public organizations, policy formulation, policy legalization and legitimation, public policy dissemination and implementation, implemented policy evaluation, and finally, acquiring information from the reflection of implemented operations are related. At the same time, in the policy-making process, each society will face some specific problems; a part of these problems is related to the field of formulation. To formulate public policies, it is vital to consider the previous policies, formulated on the culture and civilization of the country; thus, the requirement for identifying the dimensions of public policies in the field of formulation is significant to realize modern Islamic civilization.

Purpose: in the present research, we intend to employ the approach of Islamic civilization to outline the dimensions and network of the themes of public policies in the field of formulation and to derive a pattern. Thus, the purpose of this research is to derive the dimensions of public policies in the field of formulation with an approach to Islamic civilization.

Methodology: considering the research topic, the present research is a qualitative one; the research method is qualitative content analysis with a thematic approach.

1 . This article has been extracted from the Ph.D. thesis.

* Associate professor of public administration, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. (Corresponding Author).

Hosseinpour@atu.ac.ir

 0000-0001-6286-4726

** Public administration professor, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Sharifzadeh_f@atu.ac.ir

 0000-0002-8366-5176

*** Public administration professor, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Ghorbanizadeh@atu.ac.ir

 0000-0001-7621-7597

**** Ph.D. student of public administration, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Yousefzal57@gmail.com

 0000-0003-4827-7802

Content analysis is referred to as a stage of the information process, by which the content of communications is transformed through a set of classified and systematic rules and converted to summarized and comparable data. In the research, data were gathered by an open semi-structured researcher-made interview with experts in the field of policy-making, history, and civilization. In this research, 24 experts, skilled in public policy-making, history, and civilization, were selected by purposive and judgmental sampling, as well as snowball sampling; their views were used as a pattern for public policies in public organizations, in the field of formulation with an approach to Islamic civilization. Initially, most interviews involved experts, with a background in these fields, who had acquired the required knowledge through studying the related texts.

Findings: the research findings imply that inclusive and organizing themes, as the dimensions and components of public policies in the field of formulation with an approach to Islamic civilization, include development and construction (pragmatism, specialization, revolutionism, jihadi management, talent identification and elitism, planning and targeting); balance (strategy, discipline and cohesion, idealism, idealization, prospect); cognition (holism, populism, modern technologies, identity, discriminology); evolution (education, freethinking and religious discourse, creativity and innovation, retrospection, productivity, Islamic development, and localization); mission (culturalization, civilization, civilizationalism, collaboration, bond of Iranian thinking with Islamic culture, awareness raising); comprehensive rationality (transparency, accountability, rationality, organizational characteristic, commitment, value-centricity); doctrine (templatability, modelling, people-centricity, ideology, resistance and persistence, up-to-date); fighting against domination system (self-actualization and self-reliance, unity, transformational management); Islamism (Islamic-centricity, compliance with ethical principles, ethics-centricity), and policy (justice, rule of law, security, national governance, foresight, future studies).

Conclusion: the theoretical framework of the research was based on the five steps of modern Islamic civilization and the pattern, provided by the Supreme Leader. Considering the fulfilled first and second steps; that is, the creation of the Islamic Revolution, and the formation of the Islamic system, it is essential that the process of Islamic state formation, in all dimensions and fields, be developed and evolved. In this context, one of the most significant and impressive instances, providing transformational conditions, is to formulate public policies. Hence, given the prospect of modern Islamic civilization, it is essential to outline the dimensions of public policies in the field of formulation and policy-making with an approach to Islamic civilization. The overall conclusions imply that, in the field of legislation and formulation, the derived inclusive dimensions and themes, as a roadmap and policy, can be helpful for public organizations and institutions in the field of implementation and evaluation.

Keyword: Compilation; Islamic civilization; Modern Islamic civilization; Public policies; Civilized approach.

ابعاد خط‌مشی‌های عمومی در حوزه‌ی تدوین

با رویکرد تمدن اسلامی^۱

داود حسین‌پور *
فتاح شریف‌زاده **
وجه‌الله قربانی‌زاده ***
یوسف زال ****

چکیده

خط‌مشی عمومی معین می‌کند که چه فعالیت‌ها و اقداماتی در بخش عمومی باید انجام پذیرد و چه اقداماتی نباید انجام گیرد. فرآیند خط‌مشی‌گذاری عمومی شامل مراحل شناخت، بیان مسئله، طرح مسئله، تدوین، قانونی کردن و مشروعیت بخشیدن، ابلاغ و اجرا و در نهایت ارزشیابی می‌باشد. اکنون ضرورت شناخت ابعاد خط‌مشی‌های عمومی در حوزه‌ی تدوین، در جهت تحقق تمدن نوین اسلامی حائز اهمیت است. لذا هدف از این پژوهش، استخراج ابعاد خط‌مشی‌های عمومی در حوزه‌ی تدوین با رویکرد تمدن اسلامی می‌باشد. روش تحقیق، تحلیل محتوای کیفی، با رویکرد مضمون (تم) و از طریق مصاحبه‌ی باز نیمه‌ساختاریافته‌ی محقق ساخته با خبرگان و صاحب‌نظران در حوزه‌ی خط‌مشی‌گذاری و تاریخ و تمدن می‌باشد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مضامین فراگیر، به‌عنوان ابعاد خط‌مشی‌های عمومی در حوزه‌ی تدوین با رویکرد تمدن اسلامی عبارت‌اند از: پیشرفت و سازندگی، تعادل، شناخت، تکامل، رسالت، عقلانیت جامع، مکتب، مبارزه با نظام سلطه‌گری، اسلام‌گرایی و سیاست. نتیجه‌گیری کلی اشاره به آن دارد که ابعاد و مضامین فراگیر استخراج شده در حوزه‌ی قانون‌گذاری و تدوین، می‌تواند به‌عنوان نقشه‌ی راه و سیاست برای سازمان‌ها و مؤسسات دولتی در حوزه‌ی اجرا و ارزشیابی مثرتر باشد.

کلمات کلیدی: تدوین، تمدن اسلامی، تمدن نوین اسلامی، خط‌مشی‌های عمومی، رویکرد تمدنی.

۱. این مقاله، از رساله‌ی دکتری استخراج شده است.

* دانشیار مدیریت دولتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول).

ID 0000-0001-6286-4726 Hosseinpour@atu.ac.ir

** استاد مدیریت دولتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

ID 0000-0002-8366-5176 Sharifzadeh_f@atu.ac.ir

*** استاد مدیریت دولتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

ID 0000-0001-7621-7597 Ghorbanizadeh@atu.ac.ir

**** دانش‌آموخته‌ی دکتری مدیریت دولتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

ID 0000-0003-4827-7802 Yousefzal57@gmail.com

بیان مسئله

خط‌مشی‌های عمومی^۱، تصمیماتی هستند که نظام خط‌مشی‌گذاری در قالب مراحل خط‌مشی‌گذاری و برای حل مسائل عمومی اتخاذ می‌کند؛ دولت‌ها به اتکای خط‌مشی‌های عمومی، اهداف آرمان‌های ملی را پیگیری می‌کنند و بدین طریق حکمرانی ملی را رقم می‌زنند (قلی‌پور و همکاران، ۱۳۹۷). مراحل خط‌مشی‌گذاری، شامل شناخت مسئله یا مشکل، ارجاع و طرح مسئله در سازمان‌های عمومی، تهیه و تدوین خط‌مشی، قانونی کردن و مشروعیت بخشیدن به خط‌مشی، ابلاغ و اجرای خط‌مشی عمومی و درنهایت، ارزشیابی خط‌مشی اجراشده و کسب اطلاعات از بازتاب عملیات اجراشده، به هم مرتبط‌اند و وجود ضعف در یکی از این مراحل، منجر به ایجاد مشکل در مراحل بعدی می‌شود و همچنین نقاط قوت در هر یک از این مراحل، بر روی کل فرایند خط‌مشی‌گذاری تأثیر مثبت می‌گذارد. البته، تمامی جوامع در زمینه‌ی خط‌مشی‌گذاری، کم‌وبیش با مشکلاتی مواجه‌اند و در اغلب متون مربوط به خط‌مشی‌گذاری، می‌توان فهرستی از مشکلات عمومی موجود بر سر راه خط‌مشی‌گذاری یافت. درعین حال، در فرایند خط‌مشی‌گذاری، هر جامعه‌ای برخی مشکلات مخصوص به خود را دارد که بخشی از این مشکلات به تدوین (بخشی به اجرا و بخشی به ارزشیابی خط‌مشی‌ها) ارتباط دارد (اسدی فر، ۱۳۹۰).

به نقل از پرسمن و ویلداوسکی^۲، بزرگ‌ترین مشکل در اجرای خط‌مشی، عدم توجه به تمهیدات خاص در مرحله‌ی شکل‌گیری (تدوین) است؛ یعنی بسیاری از مشکلات احتمالی در اجرای خط‌مشی‌ها، در صورتی‌که در مرحله‌ی شکل‌گیری آن‌ها، به تمهیدات اجرایی آن‌ها توجه شود، ممکن است بروز نکنند. در تدوین خط‌مشی‌های عمومی، عوامل مختلفی دخیل و اثرگذار می‌باشند که در صورت توجه و مدنظر قرار دادن آن‌ها، می‌توان یک چارچوب منطقی برای آن ترسیم نمود. یکی از مهم‌ترین مسائلی که در حوزه‌ی تدوین خط‌مشی‌های عمومی، برای هر کشوری دارای اهمیت بوده و نباید مغفول واقع شود، بی‌گمان تاریخ، پیشینه، فرهنگ و ایدئولوژی آن کشور و در نگاهی گسترده‌تر، تمدن آن کشور می‌باشد. در حقیقت، در تدوین خط‌مشی‌های عمومی، توجه به خط‌مشی‌های پیشین و گذشته، که به‌نوعی بر پایه‌ی فرهنگ و تمدن آن کشور تدوین شده، اهمیت به‌سزایی دارد؛ در این خصوص، مرور خط‌مشی‌های پیشین نیز می‌تواند

.....
1 . Public Policy

2 . Pressman and Wildavsky

خط‌مشی‌گذار را در راه و فرآیند استفاده از راه‌حل‌های پذیرفته‌شده‌ی خط‌مشی، یاری کند و گزینه‌های بیشتری را در مواجهه با مسائل کنونی خط‌مشی باز نماید (Postnote, 2009). لذا، در پژوهش حاضر در نظر داریم رویکرد تمدن اسلامی را در جهت ترسیم ابعاد و شبکه‌ی مضامین خط‌مشی‌های عمومی در حوزه‌ی تدوین به‌کار گرفته و مدلی را استخراج نماییم. حوزه‌ی تمدن اسلامی بسیار غنی و گسترده است. در حقیقت، تمدن اسلامی بیانگر همه‌ی جنبه‌های سیاسی و فرهنگی و اقتصادی جامعه است که ابعاد وجودی فرد و جامعه را پوشش می‌دهد (مدیریت حوزه‌ی علمی‌ی قم، ۱۳۸۳، ص ۱۱۳).

شاخص‌ها، مؤلفه‌ها و ابعاد خط‌مشی‌های عمومی در حوزه‌ی تدوین که ضمن الگو گرفتن از نظریه‌ها و تئوری‌های جدید مدیریت دولتی و بومی‌سازی آن‌ها و برگرفته از نقش و تأثیر مؤلفه‌ها و ابعاد تاریخ، فرهنگ و تمدن کهن اسلامی باشد اهمیت و ضرورت بالایی داشته و مسئله‌ی اساسی این تحقیق را موجب گردیده است. در حقیقت، سؤال تحقیق ما عبارت است از: ویژگی‌ها و ابعاد خط‌مشی‌های عمومی در حوزه‌ی تدوین با رویکرد تمدن اسلامی چگونه می‌باشد؟

از آنجایی که، منافع و مزیت‌های تدوین صحیح و منطقی خط‌مشی‌های عمومی، متوجه همه‌ی آحاد و سازمان‌ها و نهادهای دولتی می‌باشد، لذا این پژوهش، در جهت تدوین و سیاست‌گذاری خط‌مشی‌های عمومی تمامی سازمان‌های دولتی ایران، که به‌نحوی از انحاء با تاریخ، فرهنگ و تمدن اسلامی مرتبط بوده و شکل‌گیری خود را به طریقی مرهون آن می‌باشند، حائز اهمیت می‌باشد. ضمناً، عدم توجه به این امر، موجب شکل‌گیری و تدوین خط‌مشی‌های ناکارآمد می‌شود که در حل مسائل عمومی جامعه ناتوانی و شکاف ایجاد کرده و همچنین منجر به شکاف و نارسایی در سایر فرآیند خط‌مشی‌گذاری عمومی، یعنی حوزه‌ی اجرا و ارزشیابی خط‌مشی‌ها می‌گردد. بنابراین، این پژوهش بر آن است تا با بررسی دانش نظری موجود در زمینه‌ی تدوین خط‌مشی‌های عمومی با رویکرد تمدن اسلامی و با بهره‌گیری از تجارب خبرگان، سیاست‌گذاران و خط‌مشی‌گذاران، ابعاد خط‌مشی‌های عمومی در حوزه‌ی تدوین را با رویکرد تمدن اسلامی طراحی نماید.

۱. پیشینه‌ی پژوهش

بررسی ادبیات موضوع و پیشینه‌ی هر پژوهش، به محقق کمک می‌کند با نظرات و یافته‌های

سایر محققان آشنا شده و فرآیند پژوهش خود را با آگاهی و بینش بالایی طی کرده و در جهت رسیدن به پاسخ سؤالات پژوهش خود روند منطقی و روشنی را در پیش گیرد. موضوع این پژوهش در زمره‌ی پژوهش‌های بدیع و جدید می‌باشد؛ درعین حال به برخی از پژوهش‌هایی که در این راستا انجام گرفته و توجه به آن‌ها خالی از لطف نمی‌باشد، می‌پردازیم:

سید مجتبی امامی (۱۳۹۵)، در پژوهش خود با عنوان «تبیین مؤلفه‌های ظرفیت خط‌مشی‌های انقلاب اسلامی در لایه‌های تمدنی بر اساس اندیشه‌ی مقام معظم رهبری»، خط‌مشی عمومی را یکی از ابزارهای دستیابی به آرمان انقلاب اسلامی، یعنی تمدن نوین اسلامی معرفی می‌کند که باید از توانایی متناسب با این آرمان بزرگ برخوردار باشد. توانایی خط‌مشی‌های عمومی که در علوم خط‌مشی تحت عنوان «ظرفیت خط‌مشی» مطرح می‌شود، برای اثرگذاری باید از مؤلفه‌های تمدنی برخوردار باشد. منبع رجوع برای احصای این مؤلفه‌ها نیز بیانات و اندیشه‌های مقام معظم رهبری هستند که با روش تحلیل داده بنیاد انجام شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد نظام اسلامی به دلیل برخورداری از ماهیت انقلابی، دارای ویژگی‌هایی است که منجر به تولید مؤلفه‌های تمدنی ارزشمندی در جهت افزایش ظرفیت خط‌مشی‌های عمومی می‌شود. پژوهش‌گر با اشاره به هدف حکومت اسلامی بیان می‌کند: هدف نهایی حکومت اسلامی به‌عنوان جامع‌ترین نهاد اداره‌ی بشر، ساختن تمدن اسلامی است؛ تمدنی که در قرن‌های ابتدایی اسلام تا حدودی توانست خود را به منصفی ظهور برساند.

حفیظ‌الله اصغری (۱۳۹۶)، در پایان‌نامه‌ی ارشد خود با عنوان «مؤلفه‌های تدوین خط‌مشی از سنت علوی (ع)»، اشاره می‌کند به مناسب بودن پژوهش و این‌گونه مطرح می‌کند که این اثر به‌منظور خط‌مشی‌گذاری مناسب با بافت فرهنگی جامعه‌ی اسلامی، به تحقیق و بررسی پرداخته است. مؤلفه‌های تدوین خط‌مشی در سه بخش، شناسایی، تجزیه و تحلیل و انتخاب خط‌مشی از منظر سنت علوی (ع) مورد بررسی قرار گرفته است. پایان‌نامه‌ی حاضر به روش گراندد تئوری انجام شده است. به‌منظور دستیابی به یک جمع‌بندی روشن و مشخص، منبع این تحقیق محدود به نهج‌البلاغه می‌باشد.

محسن سعیدی (۱۳۹۷)، در پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی نقش نخبگان در فرآیند تدوین خط‌مشی‌های عمومی مبتنی بر آموزه‌های قرآن کریم»، اشاره می‌کند اهمیت و

دامنه‌ی نقش‌آفرینی نخبگان در فرآیند خط‌مشی چنان گسترده است که برخی اندیشمندان این حوزه، خط‌مشی‌ها را چیزی جز ترجیحات نخبگان هر جامعه نمی‌دانند. از این رو، شناخت نخبگان و سازوکار نقش‌آفرینی آنان در فرآیند خط‌مشی اهمیتی مضاعف می‌یابد. هرچند بررسی یافته‌های مبتنی بر شناخت تجربی و اندیشه‌ورزی اندیشمندان خط‌مشی می‌تواند تا مرزهای حجیت تجربه و محدودیت‌های اندیشه‌ی بشری در این حوزه راهگشا باشند، اما با مراجعه‌ی هدفمند به قرآن کریم، می‌توان از این محدودیت‌ها تا حدی توان گذر کرد. این پژوهش با هدف شناخت نخبگان و سازوکار نقش‌آفرینی آنان در فرآیند خط‌مشی‌گذاری شکل گرفت. نتایج نشان می‌دهند که نخبگان، نقش‌هایی مثبت از جمله قدرت‌بخشی به حاکم و پشتیبانی وی، مرجعیت فرهنگی جامعه، هدایت جامعه در تمامی شئون، پیشرو بودن، مدیریت احساسات عمومی، اقناع افکار عمومی، ایجاد محیط مناسب جهت تصمیم‌گیری آزادانه و هویت‌بخشی به جامعه و نیز نقش‌های منفی از جمله تحمیل خواست خود به‌عنوان مسئله‌ی عمومی جامعه، ترویج گفتمان دنیاطلبی در جامعه، تصمیم‌گیری به‌عنوان تمام جامعه، از بین بردن فضای عقل و استدلال و جنگ روانی علیه ولی جامعه را ایفاء می‌کنند. همچنین می‌توان از شناخت مؤلفه‌های یک جامعه‌ی مطلوب، جهت نقش‌آفرینی مثبت نخبگان و طبقه‌بندی قصص قرآنی، با توجه به مختصات نخبگان و حکومت جامعه، به‌عنوان یافته‌های جانبی این پژوهش نام برد.

محمدحسین دانشکیا و ایوب زارع‌خفری (۱۴۰۰)، در پژوهش خود با عنوان «تبیین نقش قانون الهی در پایایی تمدن اسلامی از نظرگاه آیت‌الله جوادی آملی»، مطرح می‌کنند، امروزه هویت فردی و اجتماعی بشر، به حوزه‌ی تمدنی بستگی دارد که به آن تعلق دارد. هر مقدار این حوزه‌ی تمدنی قوی‌تر و بالنده‌تر باشد، افراد و جوامع متعلق به آن تمدن، احساس ارزشمندی بیشتری می‌کنند. از این رو، جهت ارزشمندسازی هویت فردی و اجتماعی جامعه‌ی اسلامی، بایستی به دنبال تمدن‌سازی بر اساس قانون الهی باشد. از جمله اهداف علمی انتخاب این موضوع «نشان دادن نقش قانون الهی در پایایی تمدن اسلامی» می‌باشد. عوامل متعددی در پایایی تمدن اسلامی دخالت دارند؛ از جمله، وجود قانون فاخر است که می‌تواند نقش مهمی در پایایی هر تمدنی داشته باشد. اساساً وجود تمدن و ثبات تمدنی در پرتو قوانین خوب و متقن، امری لازم جهت پرورش رفتارهای تمدنی و سپس پایایی تمدنی است. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی انجام گرفته است.

حمیدرضا واشقانی فراهانی و حسین حبیبی تبار (۱۳۹۷)، در پژوهش خود با عنوان «واکاوی خطمشی‌گذاری عمومی با رویکرد اسلامی»، مطرح می‌کنند که خطمشی‌گذاری، علم عمل دولت‌هاست. این رشته جدید پس از طی فراز و نشیب‌های فراوان، در دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی، به‌عنوان رشته علمی-پژوهشی پذیرفته شده است. این در حالی است که دین مبین اسلام از مدت‌ها قبل، ابعادی را برای آن در نظر گرفته است. در این مقاله، محقق ابتدا با استناد به ادبیات موضوع بحث، تعاریفی از خطمشی عمومی و تصمیم‌گیری ارائه کرده و در ادامه دو رویکرد فردی و سازمانی را در زمینه‌ی خطمشی‌گذاری مورد بررسی قرار داده است و با تکیه بر سه رکن تصمیم‌گیری (مسئله یا موقعیت تصمیم، راه‌کارهای بالقوه یا گزینه‌های تصمیم و انتخاب گزینه‌ی مناسب)، به معرفی و تبیین سه سطح از تأثیرگذاری آموزه‌های دین اسلام در تصمیم‌گیری که شامل: ارزیابی و انتخاب اسلامی، راهکار اسلامی، شناخت مسئله می‌باشد، پرداخته و در آخر در یک جمع‌بندی از سه سطح بیان شده، اشاره کرده که می‌توان گفت یک تصمیم اسلامی، تصمیمی است که هر سه رکن آن، زیر چتر آموزه‌های اسلامی باشند؛ بدین معنا که در درجه‌ی اول، موقعیت تصمیم و خاستگاه مسئله، «اسلامی» باشد؛ در مرتبه‌ی بعد راهکارها و راه‌حل‌های بالقوه، برخاسته از عقل و شرع باشند و هم در ارزش‌گذاری و انتخاب راهکار، از نظام ارزشی اسلامی پیروی کنند. محقق نهایتاً این‌گونه نتیجه‌گیری می‌کند که توکل به خدا چه در سطح فردی و چه در سطح سازمانی، امری ضروری در تصمیم‌گیری هستند که در قرآن و نهج‌البلاغه به آن توجه خاصی شده است.

نفیسه‌السادات قادری (۱۴۰۰)، در پژوهش خود با عنوان «شکل‌گیری دولت قانون‌مدار اسلامی؛ چالش‌ها و فرصت‌ها در روند تحقق الگوی تمدن نوین اسلامی»، مطرح می‌کند بر اساس دیدگاه مقام معظم رهبری، در گام سوم تحقق تمدن نوین اسلامی، یعنی دولت اسلامی، نقش قانون و قانون‌گذاری حائز اهمیت می‌باشد. قانون همچون خون در رگ‌های جامعه بوده و استحکام و ماندگاری تمدن در گرو قانون مطلوب و وفاداری زمامداران و آحاد جامعه به آن است. یافته‌های این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی گویای آن است که ظرفیت‌های موجود در دین اسلام و به‌خصوص فقه شیعه، به‌عنوان فرصت در پیشبرد روند تشکیل دولت قانون‌مدار اسلامی می‌باشد. همچنین تعارض‌های ذاتی و مبنایی میان قانون در معنای مدرن آن، با شریعت و ابهام در مناسبات میان فتوا و قانون از جمله چالش‌های پیش رو می‌باشد.

با بررسی پیشینه‌ی این پژوهش می‌توان این‌گونه مطرح کرد که پژوهش‌های قبلی هرکدام در حوزه‌ی خطمشی‌های عمومی به شاخص‌ها و مقوله‌هایی دست‌یافته و مدل‌هایی را استخراج کرده‌اند. ولی پژوهش حاضر، در پی دسترسی به مؤلفه‌ها و ابعاد خطمشی‌های عمومی در حوزه‌ی تدوین و سیاستگذاری با رویکرد تمدن اسلامی می‌باشد، تا چارچوبی برای تدوین خطمشی‌های عمومی برای سیاستگذاران و تدوین‌کنندگان قوانین و مقررات عمومی ایجاد نماید.

۲. چارچوب مفهومی پژوهش

۱-۲. خطمشی‌های عمومی^۱: خطمشی، یعنی خطّ سیر، راه و روش، طریق و راه عمل. به‌طورکلی مفهوم خطمشی، عبارت از خطّ سیر و راهی است که انسان در پیش رو دارد (الوانی، ۱۳۹۳، ص ۱۱). همچنین خطمشی‌های عمومی جلوه‌ی عینی فلسفه و دکتین حکومت‌ها در امر اداره‌ی جامعه هستند (Shafritz and Christopher. 2008). در تعریفی دیگر، دولت‌ها برای جاری‌کردن فلسفه و دکتین خود در تاروپود جامعه از خطمشی‌های عمومی استفاده می‌کنند و جامعه‌ی آرمانی خود را به مدد خطمشی‌های عمومی، هستی‌بخشی می‌کنند (دانایی‌فرد، ۱۳۹۵). در تعریفی گسترده‌تر، توماس دای^۲، برای خطمشی عمومی یک فرمول مختصر و مشخص ارائه کرده و خطمشی عمومی را این‌گونه توصیف می‌کند: هر آنچه یک حکومت انتخاب می‌کند که انجام دهد یا انجام ندهد (Day. 2011). با توجه به تعاریف فوق، به‌طور خلاصه می‌توان گفت: خطمشی‌های عمومی، اصولی هستند که به‌وسیله‌ی مراجع ذی‌صلاح در کشور وضع شده‌اند و به عنوان یک الگو و راهنما، اقدامات و فعالیت‌های لازم در جامعه را راهبری می‌کنند.

۲-۲. تدوین^۳: تدوین یعنی مدون‌سازی، تألیف، تصویب، قانون‌گذاری و سیاستگذاری. در اصل پنجاه‌هشتم قانون اساسی، اعمال قوه‌ی مقننه از طریق مجلس شورای اسلامی است که از نمایندگان منتخب مردم تشکیل می‌شود و مصوبات آن پس از طی مراحل، برای اجرا به قوه‌ی مجریه و قضائیه ابلاغ می‌گردد. بنابر اصل هفتادویکم، «مجلس شورای اسلامی» در عموم مسائل، در حدود مقرر در قانون اساسی می‌تواند قانون وضع کند (الوانی، ۱۳۹۳، ص ۱۱۸). لذا در کشور

1 . general policies

2 . Thomas Day

3 . Editing

ما، قوه‌ی مقننه، نقش مهمی را در خط‌مشی‌گذاری عمومی بر عهده دارد و از طریق رأی نمایندگان، لوایح و طرح‌های پیشنهادی را مورد بررسی و تصویب قرار داده و به‌صورت قانون در می‌آورد. باید توجه داشت که تنها مجلس شورای اسلامی ایران، در خط‌مشی‌گذاری عمومی و تدوین قوانین نقش ندارد، بلکه مسئولیت تشخیص عدم مغایرت مصوبات مجلس با احکام اسلام و عدم تعارض آن با قانون اساسی بر عهده‌ی شورای نگهبان است و همچنین، در صورت اختلاف نظر میان مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان، مجمع تشخیص مصلحت نظام، نظر نهایی را می‌دهد. در عین حال، قوه‌ی مجریه با تهیه‌ی آیین‌نامه، بخشنامه، تصویب‌نامه و دستورالعمل و قوه‌ی قضائیه با تهیه‌ی لوایح قضایی که البته نباید مغایر با متن و روح قوانین تصویب‌شده توسط مجلس شورای اسلامی باشد، در تدوین و خط‌مشی‌گذاری اثرگذار هستند. به‌طور کلی، اعمال قوه‌ی مقننه و سایر قوا و دستگاه‌های مربوطه، که به‌نحوی از انحاء در خط‌مشی‌گذاری و تصویب قوانین مؤثر هستند، تدوین خط‌مشی و قوانین گفته می‌شود. سعی کارکنان سازمان {نمایندگان مجلس}، در دستیابی به گزینه‌ها و راه‌حل‌های مطلوب برای رفع مشکل است که با در نظر گرفتن تمامی جوانب مسئله به شکل‌گیری، تهیه و تدوین خط‌مشی عمومی می‌انجامد و لازم است به‌صورت قانونی یا ضوابط و اصولی مدون جهت اجرا ارائه شود (شریف‌زاده و معدنی، ۱۳۹۶، ص ۴۲).

۲-۳. تملدن: تملدن، در فرهنگ عمید این‌گونه تعریف شده: شهرنشین شدن، خوی شهری گزیدن و با اخلاق مردم شهر آشنا شدن، زندگی اجتماعی، همکاری مردم با یکدیگر در امور زندگانی و فراهم ساختن اسباب ترقی و آسایش خود. تملدن از نظر لغوی، عبارت از شهرنشینی، اخلاق مردم شهرنشین را پذیرفتن، از حالت خشونت و جهل به حالت معرفت و شهرنشینی انتقال یافتن و به‌طور خلاصه، روش‌ها و اسباب شهرنشینی را اختیار کردن است (مجیر شیبانی، ۱۳۳۷). البته رابطه‌ی میان شهر و تملدن رابطه جزء و کل است نه ظرف و مظروف؛ لذا، اگرچه تملدن از مدینه، به‌معنای شهر^۲ ریشه می‌گیرد، ولی در اصل، شهر معلول تملدن است نه علت آن، یعنی به‌واقع، شهر جزء تملدن است (Bernal, 2009). به همین دلیل، تملدن به مفهوم خو گرفتن با اخلاق و آداب شهریان آمده است (معین، ۱۳۸۸). یونانیان باستان با استفاده از کلمه‌ی تملدن، نشان دادند که شهر را مجموعه‌ای از نهادها و روابط اجتماعی می‌دانند که سازنده‌ی شکلی برتر از زندگی

1. Civilization

2. Civil

است. با توجه به این نکته، تمدن معانی مختلفی دارد؛ ولی اصلی‌ترین معنای آن شهرنشین شدن و اقامت در شهر است و بر همین اساس، این کلمه، معادل شهر آیینی و به معنای حُسن معاشرت است (جان‌احمدی، ۱۳۸۶، ص ۲۴). در جمع‌بندی تعریف تمدن می‌توان آن را حاصل امتداد فرهنگ و پذیرش نظم اجتماعی دانست که در آن از مرحله‌ی بادیه‌نشینی خارج و در شاه‌راه نهادینه شدن امور اجتماعی و مدنیّت گام گذاشته می‌شود. بر این اساس، تمدن حاصل عینیّت‌یافتگی و امتداد مبانی شناختی هنجاری است که در آن به سؤالات بنیادین هستی‌شناختی، انسان‌شناختی و معرفت‌شناختی پاسخ داده می‌شود و بر آن اساس، ارزش‌ها و نیز هنجارها که نسبت به ارزش‌ها انضمامی‌تر است، تعیین می‌گردد.

۲-۴. رویکرد تمدنی^۱: مفهوم رویکرد تمدنی، در حقیقت اشاره به نظریه‌پردازی و معرفت‌سازی دارد. مراد از رویکرد تمدنی، نگرش به نظام مردم‌سالاری دینی در سطحی کلان است که سعی می‌کند جایگاه چنین نظامی را در روند تکاملی و مسیر پیشرفت کشور مشاهده نماید (نجفی و یوسفی، ۱۳۹۷). برجستگی رویکرد تمدنی از آن‌روست که نگرشی جامع و فراگیر بوده، اهداف کلان و افق‌های بلند را مدّ نظر دارد و در عین حال به واقعیت‌ها و امور جزئی نیز نظر دارد. لذا با این رویکرد می‌توان کارآمدی اندیشه‌ها را در گستره‌ای کلان سنجید و اولویت‌ها را تعیین کرد و برای نهادینه کردن آن‌ها اقدام نمود (نجفی و یوسفی، ۱۳۹۷).

۲-۵. تمدن اسلامی^۲: تمدن اسلامی، یا آنچه بعضی به اشتباه تمدن عرب می‌نامند، نامی است که به تمدن شرق، هم‌زمان با قرون وسطی اطلاق می‌شود. تمدن اسلامی، تمدن یک ملت یا نژاد خاص نیست؛ بلکه مقصود، تمدن ملت‌های اسلامی است که عرب‌ها، ایرانیان، ترک‌ها و دیگران را شامل می‌شود؛ که به وسیله‌ی دین رسمی، یعنی اسلام و زبان علمی و ادبی یعنی عربی با یکدیگر متحد شدند (Barthold. 1958. p65). به عقیده‌ی توین بی^۳، تمدن اسلامی محصول ترکیب دو جامعه‌ی متمایز، یعنی جامعه‌ی ایرانی و جامعه‌ی عرب می‌باشد، ولی درست‌تر آن است که بگوییم تمدن اسلامی، تمدن شرق قرون وسطی بوده و نام‌گذاری چنین تمدنی به تمدن اسلامی، بدین لحاظ است که وجه غالب کسانی که به آفرینش این تمدن همّت گماشتند، مسلمانان بودند؛ اقوام، ملیت‌ها و نژادهای مختلفی که وجه مشترک آن‌ها را اعتقادات و اندیشه‌های اسلامی تشکیل داده است

- 1 . Civilization Approach
- 2 . Islamic Civilization
- 3 . Twain B

(یعقوبی، ۱۳۸۷). عمده‌ترین شاخص‌های تمدن اسلامی عبارت‌اند از: خدامحوری و الهی بودن، عدالت‌گستری، اخلاق‌مداری، مدارا، تعقل و اندیشه‌ورزی (تقی‌نیا، صوفی و رستمی، ۱۳۹۳). مقام معظم رهبری، تمدن اسلامی را فضایی می‌داند که انسان در آن فضا به لحاظ معنوی و مادی می‌تواند رشد کند و به غایات مطلوبی برسد که خدای متعال او را برای آن غایات خلق کرده است. زندگی خوب و عزت‌مندی داشته باشد، انسان عزیز، انسان دارای قدرت، دارای اراده، دارای ابتکار، دارای سازندگی جهان طبیعت. تمدن اسلامی به این معنی است و هدف و آرمان نظام جمهوری اسلامی این است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۸۳). نگاه امام خامنه‌ای در این تعریف جامع بوده؛ لذا، در این تعریف ابعاد گوناگون فرهنگ و تمدن مادی و معنوی بشر مطرح شده است که منجر به تکامل او و قرب به خدا می‌شود (اکبری و رضائی، ۱۳۹۴). با توجه به دیدگاه‌های ارائه‌شده می‌توان گفت: تمدن اسلامی، تمدنی است که در محیط اسلامی و گستره‌ی ژئوپلیتیک جهان اسلام در طول تاریخ شکل گرفت و روح و بُن‌مایه‌ی اصلی آن را اسلام و اندیشه‌های برآمده از وحی شکل می‌داد و عناصر نژادی فراوانی که برخی از آنان، غیرمسلمان بودند در شکل‌گیری آن کوشیدند.

بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری، هدف نهایی جامعه‌ی اسلامی رسیدن به تمدن نوین اسلامی است که در پنج گام اساسی طی می‌شود. با توجه به این که در گام سوم قرار داریم؛ در نظر داریم چارچوب و ابعادی را برای خط‌مشی‌ها و سیاست‌های عمومی در حوزه‌ی تدوین و سیاست‌گذاری قوانین و مقررات، با رویکرد تمدن اسلامی استخراج کنیم تا نقشه‌ی راه و فرآیند نیل به گام پنجم، یعنی ایجاد دنیای اسلامی و الگو و أسوه بودن برای مسلمانان عالم و رسیدن به تمدن نوین اسلامی از منظر سیاست‌گذاری و تدوین مقررات پیشنهاد گردد.

جدول شماره ۱. عبدالملکی و همکاران، ۱۳۹۶، سومین همایش ملی تمدن نوین اسلامی، تهران،

دانشگاه شاهد

مرحله‌ی نهایی	مرحله‌ی مقدماتی			
گام پنجم	گام چهارم	گام سوم	گام دوم	گام اول
ایجاد انقلاب اسلامی	ایجاد کشور اسلامی	ایجاد دولت اسلامی	ایجاد نظام اسلامی	ایجاد انقلاب اسلامی
دگرگونی بنیادین و ساقط کردن نظام طاغوت	مرحله‌ی تالو و تشعشع نظام اسلامی	تشکیل مثنی و روش دولت مردان، به‌گونه‌ای اسلامی	ایجاد هندسه‌ی عمومی جامعه	دگرگونی بنیادین و ساقط کردن نظام طاغوت
الگو و أسوه بودن برای مسلمانان عالم				

۳. روش پژوهش

با توجه به موضوع پژوهش، تحقیق حاضر از نوع پژوهش‌های کیفی می‌باشد. روش تحقیق استفاده‌شده در این پژوهش، تحلیل محتوای کیفی با رویکرد مضمون (تم) یا موضوع می‌باشد. تحلیل محتوا را مرحله‌ای از فرآیند اطلاعاتی دانسته‌اند که به‌وسیله‌ی آن، محتوای ارتباطات با استفاده از به‌کارگیری مجموعه‌ای از قوانین طبقه‌بندی‌شده و نظام‌دار، تغییر و تبدیل می‌یابد و به‌صورت داده‌های خلاصه‌شده و قابل مقایسه درمی‌آید. به‌هرحال، همان‌طور که از نام تحلیل محتوا برمی‌آید، این فن در جست‌وجوی دریافت جنبه‌های ادراکی و احساسی پیام‌ها و یا ادراکات ضمنی قابل استخراج از بیانات است. عنصر مشترک در تمام تکنیک‌های مختلف، از شمارش فراوانی گرفته تا استخراج ساختارهای منتج به مدل‌ها، یک تعبیر و تفسیر کنترل‌شده بر مبنای استنتاج و استنباط است (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۸۸، ص ۲۵۰). درک درست تحلیل محتوا نیز مستلزم فهم معنای مفاهیم کلیدی، به‌صورت عینی و منظم و درک محتوای آشکار است (دلاور، ۱۳۸۹، ص ۲۷۹). واحد تحلیل مضمون (تم)، یعنی اظهاری واحد درباره‌ی چیزی؛ این واحد تحلیل، در پژوهش‌های مربوط به تبلیغات، ارزش‌ها، اعتقادات و نظایر آن مفید است.

همچنین ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش، مصاحبه می‌باشد. در این پژوهش، جهت جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و قضاوتی و البته بهره‌گیری از نمونه‌گیری گلوله‌برفی، ۲۴ نفر از خبرگان مسلط به مباحث خط‌مشی‌گذاری عمومی و تاریخ و تمدن انتخاب گردیدند و از نظرات آنان در راستای الگوی خط‌مشی‌های عمومی در سازمان‌های دولتی در حوزه‌ی تدوین با رویکرد تمدن اسلامی استفاده گردید که مصاحبه‌ها در ابتدا عمدتاً شامل خبرگانی بود که سابقه‌ی کار در این حوزه‌ها نیز داشتند و با استفاده از مطالعه‌ی متون مرتبط، آگاهی‌های لازم را کسب کرده بودند. در این بین، افراد دارای تحصیلات تکمیلی و دارای سیمت‌های مدیریتی، با سابقه‌ی کاری هفت سال به بالا و همچنین رنج سنی ۳۵ سال به بالا مورد گزینش واقع شدند.

در این پژوهش، برای دستیابی به ابعاد خط‌مشی‌های عمومی در حوزه‌ی تدوین با رویکرد تمدن اسلامی، مصاحبه با خبرگان در مراحل مختلف و با طراحی سؤالات باز و نیمه‌ساختاریافته‌ی محقق‌ساخته انجام گرفت و با جمع‌آوری اطلاعات در مراحل مختلف به اشباع داده و نظری دست پیدا کردیم. در این خصوص، با گدگذاری باز (توصیفی) و با بهره‌گیری از جملات و عبارات

طبقه‌بندی‌شده از مصاحبه با خبرگان، به مضامین پایه و مضامین سازمان‌دهنده دست‌یافته و با دسته‌بندی شاخص‌ها و مفاهیم به مقوله‌ها دست‌یافته و از مقوله‌های مشابه و طبقه‌بندی‌شده به مضامین فراگیر و ابعاد دست‌یافتیم. فرآیند کُدگذاری و استخراج مضامین پایه و سازمان‌دهنده و فراگیر به صورت دستی انجام گرفته است.

همچنین، در این پژوهش، از معیارهای باورپذیری، انتقال‌پذیری، وابستگی و تائید‌پذیری برای ارزیابی نتایج کیفی بهره برده و برای اعتبارسنجی در تحلیل محتوای کیفی، از دو روش بازبینی مشارکت‌کنندگان و مرور خبرگان غیر شرکت‌کننده در پژوهش استفاده، و پس از دریافت نظرهای اصلاحی و مشاوره لازم با تعدادی از متخصصان، استاد راهنما و اساتید مشاور، ویرایش لازم انجام و مدل نهایی پژوهش ارائه گردید.

۴. یافته‌های پژوهش

۴-۱. اقدامات و نتایج مرحله‌ی اوّل تحلیل داده‌ها: کُدگذاری اوّلیه

در مرحله‌ی اوّل، متن مصاحبه‌ها و اسناد به دقت مورد بررسی قرار گرفت و برای هر یک از مصاحبه‌ها و اسناد، جدولی ترسیم شد که در آن تکه‌هایی از متن مصاحبه که مرتبط با مفهوم خط‌مشی‌های عمومی بود در سمت چپ جدول و کُد تخصیص داده‌شده به آن در سمت راست جدول نوشته شده است.

در جدول ۲ فهرست مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش، نشان داده شده است.

جدول ۲. فهرست مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش

کُد	مشخصات شرکت‌کنندگان	کُد	مشخصات شرکت‌کنندگان
J	ارشد مدیر	B	دکترا مدرّس دانشگاه
S	دکترا مدرّس دانشگاه	S	دکترا مدرّس دانشگاه
M	ارشد مدیر	H	ارشد مدیر
A	دکترا مدرّس دانشگاه	K	ارشد مدیر
AG	دکترا مدیر	V	دکترا مدیر
T	ارشد مدیر	N	ارشد مدیر

مرحله‌ی اوّل در روش تحلیل مضمون، گردآوری داده‌ها و پیاده‌سازی آن‌ها می‌باشد. تحلیل داده‌ها و تعیین گروه‌های گوناگون، اولین کاری بود که به‌منظور انجام روش تحلیل مضمون انجام شد. منابع داده‌ای که در این تحقیق استفاده شدند عبارت‌اند از: جلسات کمیته‌های تخصصی، گزارش‌های دریافتی از اسناد بالادستی، مطالعه‌ی تطبیقی بین‌المللی، مصاحبه و حضور و مشاهدات و یادداشت‌های شخصی. بعد از این‌که داده‌ها و اطلاعات به‌دست آمدند، محقق کُگذاری باز داده‌های متنی موردنظر را انجام داد. در این مرحله با مطالعه‌ی متن موردنظر و تأمل و تفکر بر روی آن، برچسب‌ها و مضامین اولیه از متن‌ها استخراج شد. عمل کُگذاری در این مرحله با محوریت محقق انجام می‌پذیرد، که مهم‌ترین و وقت‌گیرترین بخش تحلیل مضمون محسوب می‌شود. در این بخش از فرآیند، محقق شخصاً تعیین عبارات و کلیدواژه‌ها و الصاق کُدها و توصیف آن را بر عهده می‌گیرد و چنانچه از کامپیوتر و نرم‌افزاری استفاده شود، نقش کامپیوتر و نرم‌افزار صرفاً در حد ابزاری است برای تسهیل و تسریع فرآیند کُگذاری.

مجموع داده‌های به‌دست‌آمده از طُرُق گوناگون مشاهده، مصاحبه و... مطالعه شد و هم‌زمان با مطالعه، به اجزای جداگانه‌ای برای تحلیل، تقسیم شدند. علت این تقسیم‌بندی‌ها، تسریع و تسهیل در تحلیل و کُگذاری و کشف مضامین بالفعل و بالقوه در متن بوده است. سپس متن هر یک از ردیف‌ها، مورد مطالعه قرار گرفت و کُدهای اولیه ایجاد شدند. این کُدها بیان‌گر مجموعه‌ی تفاسیر شخصی محقق نسبت به مضمون صریح موجود یا معانی پنهانی است که شاید موردنظر گوینده بوده است. ملاحظه‌ی این امر باعث دخالت‌دادن بافت و زمینه‌ی مصاحبه و همچنین توجه به عناصر مرتبط با این بافت شده و تحلیلی دقیق‌تر و نزدیک‌تر به‌قصد گوینده ارائه می‌نماید. در ادامه، کلّیه‌ی کُدهای استخراج‌شده مورد بحث و بررسی قرار گرفت. این بحث و بررسی منتج به «کشف مضامین جدید و غنی‌تر و از داده‌های مورد مطالعه و تحلیل» و «تصحیح کُدهای کشف‌شده» شده است.

جدول ۳. وضعیت فراوانی مشارکت‌کنندگان در پژوهش بر اساس گروه‌بندی تعریف‌شده

ردیف	تخصّص	فراوانی	درصد
۱	ارشد مدیر	۱۲	۵۰
۲	دکترای مدیر	۴	۱۷
۳	دکترای مدرّس دانشگاه	۸	۳۳

در جدول ۳، وضعیت فراوانی مشارکت‌کنندگان در پژوهش بر اساس گروه‌بندی تعریف‌شده، نشان داده شده است.

برای تحلیل داده‌ها و جمع‌آوری اطلاعات، گزارش‌ها، مطالعات تطبیقی، مشاهدات و جلسات نیز کمک‌کننده بودند؛ همچنین در این خصوص، مصاحبه‌های گوناگونی، در فواصل زمانی مختلف با خبرگان و صاحب‌نظران حوزه‌ی خط‌مشی‌گذاری عمومی و تاریخ و تمدن، در جهت کُدگذاری‌های باز (توصیفی) و استخراج مضامین پایه، مضامین سازمان‌دهنده و مضامین فراگیر (ابعاد) برگزار گردید. این مصاحبه‌ها با ۲۴ نفر از خبرگان، تا اشیاع نظری داده‌ها ادامه پیدا کرده و نهایتاً منتج به استخراج مدل مفهومی پژوهش گردید.

۴-۲. محاسبه‌ی پایایی بین دو کُدگذار

به‌منظور تعیین پایایی کُدهای استخراجی، از روش پایایی بین دو کُدگذار یا توافق درون موضوعی دو کُدگذار استفاده‌شده است. برای محاسبه‌ی پایایی باز آزمون، از میان مصاحبه‌های انجام گرفته، چند مصاحبه به‌عنوان نمونه انتخاب‌شده و هر یک از آن‌ها در یک فاصله‌ی زمانی کوتاه و مشخص، دوباره و برای مرتبه‌ی دوّم کُدگذاری می‌شوند. سپس کُدهای مشخص‌شده، در دو فاصله‌ی زمانی، برای هر کدام از مصاحبه‌ها با هم مقایسه شده‌اند.

روش بازآزمایی برای ارزیابی میزان ثبات کُدگذاری پژوهش‌گر به‌کار می‌رود. در هر کدام از مصاحبه‌ها کُدهایی که در دو فاصله‌ی زمانی با هم مشابه هستند با عنوان «مورد توافق» و کُدهای غیرمشابه با عنوان «عدم توافق» مشخص شده‌اند. برای محاسبه‌ی پایایی بین کُدگذاری‌های انجام‌شده توسط محقق در دو فاصله‌ی زمانی از فرمول زیر استفاده شده است:

$$1 - \frac{\text{تعداد موارد مورد توافق}}{\text{تعداد کل کدها}} = \text{درصد پایایی}$$

شکل ۱. فرمول محاسبه‌ی پایایی بین کُدگذاری‌ها

در این پژوهش برای محاسبه‌ی پایایی بازآزمون (کُدگذاری مجدد) از بین مصاحبه‌های انجام شده، تعداد ۳ مصاحبه انتخاب شد و هر کدام از آن‌ها دو مرتبه و در یک فاصله‌ی زمانی ده (۱۰) روز کُدگذاری شده‌اند. نتایج حاصل از کُدگذاری‌ها در جدول زیر ارائه شده است. در این جدول تعداد توافقات به صورت کُدهای جفتی است. به عنوان نمونه، تعداد توافقات در مصاحبه J، ۳۷ جفت کُد است.

جدول ۴. محاسبه‌ی تعداد توافقات کُدگذاری

ردیف	مصاحبه	تعداد کل کُدها	تعداد مورد توافق	تعداد عدم توافق	پایایی بازآزمون (درصد)
۱	J	۳۷	۲۵	۹	۷۱
۲	H	۳۳	۲۶	۸	۷۹
۳	K	۳۲	۲۵	۸	۷۲
مجموع	***	۱۰۲	۷۶	۲۵	۷۳

یافته‌های جدول نشان می‌دهد که مجموع کُدها در دو فاصله‌ی زمانی ده (۱۰) روز برابر ۱۰۲ و تعداد کل موارد توافق گرفته در مجموع سه مصاحبه ۷۶ و مجموع تعداد عدم توافق نیز ۲۵ می‌باشد. بنابراین یافته‌های مربوط به پایایی بازآزمون نشان می‌دهد نتیجه بر اساس این فرمول برابر با ۷۳ درصد است و بنابر نظر کواله (۱۹۹۶ به نقل از مقیمی، ۱۳۹۴، ص ۱۱۸)، از آنجاکه پایایی بالاتر از ۶۰ درصد قابل قبول است، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که کُدگذاری‌های انجام گرفته از پایایی برخوردار است.

۴-۳. مقوله‌بندی کُدها

پس از استخراج مضامین، در کُدگذاری ثانویه، با مقایسه مفاهیم، موارد مشابه و مشترک در قالب مضمونی واحد قرار می‌گیرد؛ بنابراین انبوه داده‌ها (کُدها- مفاهیم) به تعداد مشخص و محدودی از مقوله‌های عمده کاهش می‌یابد.

۴-۴. اقدامات و نتایج مرحله‌ی دوم تحلیل داده‌ها

مجموع کُدهای توصیفی (۳۷۸ کُد) حاصل از مرحله‌ی اول، در دسته‌های مرتبط به هم قرار گرفتند، که از آن ۴۱۵ مضمون پایه به دست آمد. در ادامه ۵۰ مضمون سازمان‌دهنده و ۱۰ مضمون فراگیر (ابعاد) از آن‌ها استخراج گردید.

جدول ۵. مضامین سازمان دهنده و مضامین پایه‌ی تشکیل دهنده‌ی هر یک از مضامین سازمان دهنده

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه‌ی تشکیل دهنده‌ی هر یک از آنها
عمل‌گرایی	اقدام دولت / حل مسائل عمومی / طریق و راه عمل / انجام عمل / اقدامات هدفمند / راهبری اقدامات و فعالیت‌های لازم در جامعه
عقلانیت	اقدامات هدف‌دار / کارایی / روابط بین‌الملل / گفت‌وگوی منطقی / گستردگی عملکرد دینی / چارچوب منطقی
امنیت	ترقی و آسایش / مصونیت / نگهدارندگی / پرهیز از ایجاد رعب و وحشت
شفافیت	در نظر گرفتن واقعیت‌ها و امور جزئی / پیچیدگی / نظرات کارشناسی و دقیق
آزاداندیشی و گفت‌وگو دینی	اندیشه‌ی اصیل / پذیرش اجتماعی / احترام به کرامت انسانی
به‌روز بودن	دگرگونی‌پذیر بودن / تغییر کنش‌گران و فعالان تمدن
ویژگی سازمانی	مدیریت و سازمان‌دهی / حوزه‌ی نفوذ و عملکرد
انقلابی‌گری	ارتباط و همبستگی / پایبندی به ارزش‌ها / انگیزه‌ی کاری
مدیریت جهادی	روحیه‌ی جهادی / اجرا توسط کلیه‌ی نهادها و سازمان‌ها
مقاومت و پایداری	صبر و حوصله در اجرا / ایستادگی
جامع‌نگری	در نظر گرفتن همه‌ی جوانب / همه‌جانبه‌نگری / در نظر گرفتن عوامل مختلف / کل‌پیچیده / اثرگذاری چندجانبه / در نظر گرفتن تمامی جوانب مسئله
فرهنگ‌سازی	مبنای فرهنگی / تاریخ و فرهنگ / هویت فرهنگی / مناسبات انسانی / خلاقیت فرهنگی / امتداد فرهنگ / دستاوردهای فرهنگی / ساخت فرهنگ اسلامی
آگاهی‌بخشی	شناخت صحیح / شناخت ابعاد و مؤلفه‌های تاریخ تمدن
هویت	شناخت صحیح اسلام به‌عنوان رکن اصلی هویت / تعلق تمدن / خط‌مشی‌ها / غصاره‌ی تاریخ و فرهنگ / هستی‌شناسی / خط و زبان نوشتاری اختصاصی
استراتژی	نقشه‌ی راهی ایده‌آل / استفاده از خط‌مشی‌های عمومی / تدوین صحیح و منطقی خط‌مشی‌های عمومی / نظام‌سازی / سازمان‌دهی جمعیتی
تمایزشناسی	نبود تفاوت‌ها و تمایز / اثر متفاوت شاخص‌های خط‌مشی / نقش مؤلفه‌های مختلف در شکل‌گیری خط‌مشی‌ها
نظم و انسجام	بایدها و نبایدها / چارچوب‌بندی / به‌هم‌پیوستگی تصمیمات / هماهنگی و انسجام هدف‌های نظام موجود / جهت‌دهی به تصمیمات

ادامه جدول ۵. مضامین سازمان‌دهنده و مضامین پایه‌ی تشکیل‌دهنده‌ی هر یک از مضامین سازمان‌دهنده

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه‌ی تشکیل‌دهنده‌ی هر یک از آن‌ها
الگوپذیری و الگوسازی	راه‌حل‌های پذیرفته‌شده/ استفاده از راه‌حل‌های پذیرفته‌شده‌ی خط‌مشی/ استفاده از تجارب/ درس گرفتن از گذشته
توسعه‌ی اسلامی و بومی‌سازی	نظام اقتصادی/ توجه علم به فن‌آوری/ پیشرفت در همه‌ی ابعاد/ هدایت به سمت کمال و سعادت/ رشد و تعالی انسان‌ها
آموزش	درس‌آموزی/ شیوه‌های آموزشی خاص
مشارکت	تعامل/ وحدت‌بخشی/ بنیان‌های اساسی اجتماعی/ حضور آحاد مردم/ ارائه‌ی اطلاعات مفید و کاربردی/ اهتمام به وحدت/ وحدت/ یک‌صدایی
قانون‌مداری	قوانین و مقررات/ جمع‌آوری عُرف و عادت یا رویه‌ی قضایی/ قانون‌گذاری/ وضع قانون/ اخلاق و قانون
ارزش‌مداری	اولویت‌های موردقبول جامعه/ ارزش‌ها و باورها/ بازتاب ارزش‌ها/ ارزش‌ها و هنجارها/ ارزش‌های دینی و متعالی/ ارزش‌محور
حکمرانی ملی	پیگیری آرمان‌های ملی/ تجلی اراده‌ی حکومت‌ها/ اداره‌ی جامعه/ حاکمیت و مردم/ طرح و برنامه‌های ملی/ اراده‌ی حکومت‌ها
چشم‌انداز	طراحی مسیر آرمان‌ها/ امت واحدی اسلامی
برنامه‌ریزی و هدف‌گذاری	توجه به خط‌مشی‌های پیشین/ درس‌آموزی موردهای تاریخی/ اقدامات هدفمند/ راهبری اقدامات و فعالیت‌های لازم در جامعه
تمدن‌محوری	اهداف مشترکی و دستاوردهای خاصی/ تمدن‌سازی/ علم پایه‌ی تمدن/ تمدن واقعی/ تمدن اسلامی/ آموزه‌های فلسفی
پیوند تفکر ایرانی و فرهنگ اسلامی	تلفیق تفکر و فرهنگ/ توجه به نقش شاخص‌ها، مؤلفه‌ها و ابعاد تمدن اسلامی- ایرانی/ سیاست‌گذاری بر اساس مؤلفه‌های تمدن اسلامی- ایرانی
بهره‌وری	اثرگذاری بر همه‌چیز/ نقشی برجسته و راهگشا/ خودکفائی/ همکاری لازم برای رشد/ دستاوردهای مهم و مؤثری
عمومیت‌گرایی	پایدار در قبال یک مسئله‌ی عمومی/ پذیرش اجتماعی/ عرصه‌ی زندگی فردی و اجتماعی/ اراده‌ی زندگی با هم/ زندگی اجتماعی
اسلام‌مداری	کانون فرهنگی دین اسلام/ اندیشه‌ی اصیل اسلامی/ تکیه بر دین و معنویت/ اعتقاد به اسلام/ اسلام به‌عنوان بنیاد یک تمدن جهان‌شمول

ادامه جدول ۵. مضامین سازمان‌دهنده و مضامین پایه‌ی تشکیل‌دهنده‌ی هر یک از مضامین سازمان‌دهنده

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه‌ی تشکیل‌دهنده‌ی هر یک از آنها
ایدئولوژی	دارا بودن یک فکر / اثرگذاری ایدئولوژی بر نقش تمدن / توجه به خطّ کلی نظام
آرمان‌محوری	عدم خیانت به آرمان‌ها / مصونیت زندگی انسان / انسان‌سازی
مسئولیت‌پذیری	مسئولیت همگانی / مسئولیت اخلاقی و عملی / در نظر گرفتن ضرورت زمانی
مردم‌مداری	تبلور خواسته‌ها و انتظاراتی بخش عمومی / امت‌محوری / تصمیم‌گیری مردم
تمدن‌سازی	پیشرفت / همکاری و تعامل / شبکه‌ی پایدار ساختارها و سیستم‌های معرفتی / ترقّی / شکل‌گیری سبک زندگی اسلامی
تعهد	حرکت / تأمین روند حرکت / پویا و کارآمد / سنجش و نهادینه‌کردن کارآمدی اندیشه‌ها
خلأقیّت و نوآوری	ابداع و خلأقیّت / تقویت ابتکارات / استفاده از دستاوردهای علمای اسلام / دانستن سؤال زمانه / حرفِ نو / تولید فکر
تکنولوژی و فناوری‌های مدرن	تسریع دستاوردها / پیوند سنت و مدرنیته / کارِ نو / توجه به علم و فناوری
تخصّص‌گرایی	کارِ باکیفیت / دستاوردهای علمی / متفکران آگاه / توصیه به علم‌آموزی / توجه به استعداد هر فرد / نظرات کارشناسی دقیق
آرمان‌خواهی	آرمان‌طلبی / اهداف کلان و اُفق‌های بلند / اُفق دوردست و آینده‌ای آرمانی
رعایت اصول اخلاقی	اخلاق‌مداری / بهره‌نگرفتن از ابزارهای نامشروع
عدالت	برقراری عدالت / حق‌مداری و عدالت‌گستری
اخلاق‌مداری	اخلاقیات اسلامی / رها کردن نواقص و ضعف‌های تمدن سابق / قواعد اخلاقی / کمک به ارتقاء و بهبود / حاکمیت اخلاق و کرامت انسانی
استعدادیابی و نخبه‌پروری	نقش‌آفرینی / تمدن حاصل از استعداد
گذشته‌نگری	تاریخ، فرهنگ و تمدن کهن اسلامی / درس عبرت گرفتن از علل انحطاط تمدن گذشته / مطالعه‌ی تاریخی / مرور عوامل اوج و افول تمدن‌ها
خودسازی و خوداتکایی	خودکفایی / فرصت رشد / دستاوردهای مؤثّر / خودباوری
وحدت	حیات فردی و اجتماعی / به‌هم‌پیوستگی / همکاری و تعامل / وحدت‌بخشی
مدیریت تحوّل	تغییر ملّت‌ها / حرکت و پویایی / روابط بین‌الملل / سوق به سمت تعالی
آینده‌نگری و آینده‌پژوهی	در جهت تحقّق و شکل‌گیری مناسب / آینده‌ی دور / پیگیری

در جدول ۶، مضامین فراگیر و مضامین سازمان‌دهنده‌ی تشکیل‌دهنده‌ی هر یک از مضامین فراگیر آورده شده است.

جدول ۶. مضامین فراگیر و مضامین سازمان‌دهنده‌ی تشکیل‌دهنده‌ی آن‌ها

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
عمل‌گرایی	پیشرفت و سازندگی
تخصص‌گرایی	
انقلابی‌گری	
مدیریت جهادی	
استعدادیابی و نخبه‌پروری	
برنامه‌ریزی و هدف‌گذاری	
شفافیت	عقلانیت جامع
مسئولیت‌پذیری	
عقلانیت	
ویژگی سازمانی	
تعهد	
ارزش‌مداری	
استراتژی	تعادل
نظم و انسجام	
آرمان‌خواهی	
آرمان‌محوری	
چشم‌انداز	
جامع‌نگری	شناخت
عمومیت‌گرایی	
تکنولوژی و فناوری‌های مُدرن	
هویت	
تمایزشناسی	

ادامه جدول ۶. مضامین فراگیر و مضامین سازمان‌دهنده‌ی تشکیل‌دهنده‌ی آنها

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
الگوپذیری و الگوسازی	مکتب
مردم‌مداری	
ایدئولوژی	
مقاومت و پایداری	
به‌روز بودن	
فرهنگ‌سازی	رسالت
تمدن‌سازی	
تمدن‌محوری	
پیوند تفکر ایرانی و فرهنگ اسلامی	
مشارکت	
آگاهی‌بخشی	تکامل
آموزش	
آزاداندیشی و گفتمان دینی	
خلأقیّت و نوآوری	
گذشته‌نگری	
بهره‌وری	
توسعه‌ی اسلامی و بومی‌سازی	اسلام‌گرایی
اسلام‌مداری	
رعایت اصول اخلاقی	
اخلاق‌مداری	سیاست
عدالت	
قانون‌مداری	
امنیت	
حکمرانی ملی	
آینده‌نگری و آینده‌پژوهی	مبارزه با نظام سلطه‌گری
خودسازی و خوداتکایی	
وحدت	
مدیریت تحول	

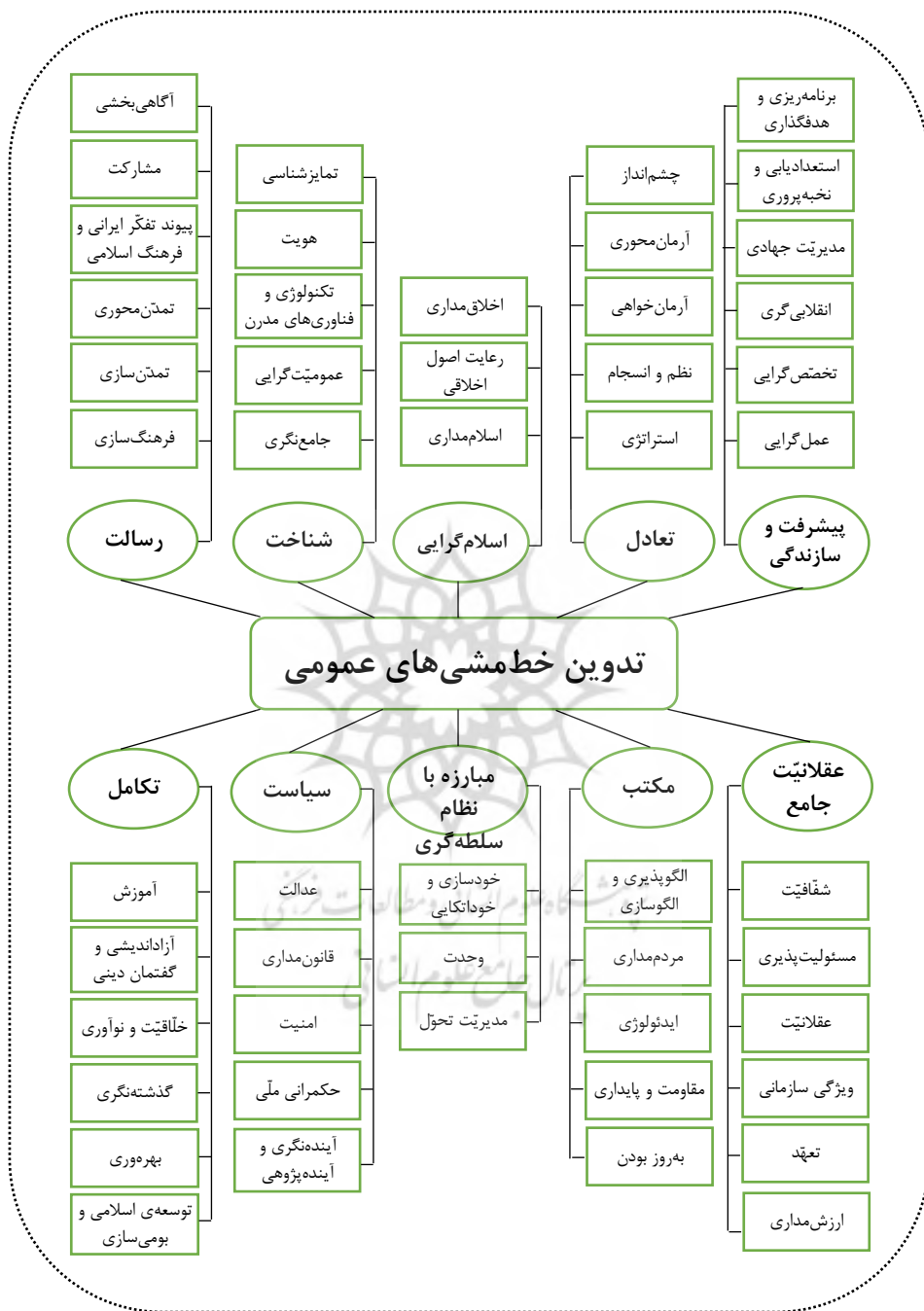
۴-۵. اقدامات و نتایج مرحله‌ی سوّم تحلیل داده‌ها: یکپارچه‌سازی از طریق مضامین فراگیر، پالایش مضامین و ترسیم شبکه‌ی مضامین

در مرحله‌ی سوّم تحلیل داده‌ها، به مضامین سازمان‌دهنده که در مرحله‌ی قبل به دست آمدند و با توجه به ادبیات موضوع و حساسیت نظری، ده (۱۰) مضمون فراگیر و ۵۰ مضمون سازمان‌دهنده تخصیص داده شد، که الگویی برای خط‌مشی‌های عمومی در سازمان‌های دولتی در قالب شبکه‌ی مضامین ارائه گردید. این مضامین بارها توسط محقق بازمینی و اصلاح شد و مضامین مشابه و یکسان در یک دسته قرار گرفتند.

لازم به ذکر است در ارتباط با فرآیند انجام تحلیل مضمون و استخراج مضامین پایه و سازمان‌دهنده و فراگیر تلاش گردید که گدگذاری‌ها جهت‌دار و دقیق انتخاب و استخراج گردند تا مدل مفهومی از استحکام بالایی برخوردار باشد. در این خصوص، پس از انجام مصاحبه با خبرگان و صاحب‌نظران، چندین مرتبه مصاحبه‌ها مورد مطالعه، مذاقه و بازنگری قرار گرفت تا گدهای باز و توصیفی با کلیدواژه‌های مهم گزینش گردد. از عبارات توصیفی، مضامین پایه استخراج گردید. در ادامه مضامین پایه‌ای که دارای مفهوم مشترکی بودند در یک طبقه قرار گرفته و مضامین سازمان‌دهنده‌ی پژوهش را تشکیل دادند. همچنین مضامین سازمان‌دهنده نیز بررسی و تجزیه و تحلیل گردید و مضامین همسو در یک طبقه قرار گرفته و ۱۰ مضمون فراگیر (ابعاد) پژوهش استخراج گردید. این فرآیند در ابتدا با بررسی معنا و مفهوم شاخص‌ها و مؤلفه‌ها توسط محقق انجام گرفت و در ادامه از نظرات استاد راهنما، اساتید مشاور، اساتید داور و تعدادی از صاحب‌نظران حوزه‌ی تاریخ و تمدن و همچنین خط‌مشی‌گذاری بهره برده و نظرات اصلاحی اعمال گردیده و الگوی مفهومی پژوهش استخراج گردید. نمودار ۱، الگوی مفهومی پژوهش را نشان می‌دهد.

نتیجه‌گیری

چارچوب نظری این پژوهش، بر اساس گام‌های پنج‌گانه‌ی تحقق تمدن نوین اسلامی و الگویی که مقام معظم رهبری ارائه فرموده‌اند انجام پذیرفت. با توجه به سپری شدن گام اول و دوّم، یعنی ایجاد انقلاب اسلامی و تشکیل نظام اسلامی، لازم است در فرآیند شکل‌گیری دولت اسلامی، در همه‌ی ابعاد و زمینه‌ها پیشرفت و تکامل شکل بگیرد. یکی از مصادیق مهم و اثرگذار در این زمینه، که

نمودار ۱. الگوی مفهومی پژوهش

شرایط تحوّل را مهیا می‌کند تدوین خط‌مشی‌های عمومی می‌باشد. لذا با توجه به چشم‌انداز تمدن نوین اسلامی، ضروری است ابعاد خط‌مشی‌های عمومی در حوزه‌ی تدوین و سیاست‌گذاری را با رویکرد تمدن اسلامی طراحی نماییم تا نقشه‌ی راهی برای حوزه‌ی اجرا و ارزیابی باشد. این پژوهش با روش کیفی و با رویکرد تحلیل مضمون (تم) و از طریق مصاحبه با صاحب‌نظران و خبرگان در حوزه‌ی خط‌مشی‌گذاری عمومی و تاریخ و تمدن انجام گرفت. بر اساس هدف و سؤال اساسی پژوهش به دنبال تعیین ابعاد خط‌مشی‌های عمومی در حوزه‌ی تدوین با رویکرد تمدن اسلامی بودیم که در این خصوص با کُندگذاری باز (توصیفی)، مضامین پایه، سازمان‌دهنده و نهایتاً فراگیر استخراج گردید. مضامین فراگیر که به‌عنوان ابعاد خط‌مشی‌های عمومی در حوزه‌ی تدوین با رویکرد تمدن اسلامی استخراج گردید عبارت‌اند از: پیشرفت و سازندگی، تعادل، اسلام‌گرایی، شناخت، رسالت، عقلانیت جامع، مکتب، مبارزه با نظام سلطه‌گری، سیاست، تکامل.

نتیجه‌گیری کلی این پژوهش اشاره بر آن دارد که ابعاد و مضامین فراگیر استخراج‌شده در حوزه‌ی خط‌مشی‌گذاری و تدوین می‌تواند به‌عنوان نقشه‌ی راه و سیاست برای سازمان‌ها و مؤسسات دولتی در حوزه‌ی اجرا و ارزیابی مثمرتر باشد. لذا، با توجه به این‌که در گام سوم از فرآیند تمدن نوین اسلامی، یعنی تشکیل دولت اسلامی قرار داریم، وجود این مؤلفه‌ها و ابعاد استخراج‌شده در حوزه‌ی تدوین خط‌مشی‌های عمومی، به دولت و قوه‌ی مجریه کمک می‌کند تا راهبرد و استراتژی خود را در جهت ایجاد جامعه و کشور اسلامی و نهایتاً تمدن نوین اسلامی، با آگاهی ترسیم کرده و اجرا نماید. در عین حال، مؤلفه‌ها و ابعاد استخراج‌شده در این پژوهش می‌تواند راهنمایی باشد تا سایر محققان در زمینه‌های مختلف خط‌مشی‌گذاری، اقدام به پژوهش نموده و ابعاد خط‌مشی‌های عمومی را در زمینه‌های گوناگون به‌کارگیرند. همچنین پیشنهاد می‌شود سایر محققین پژوهش‌هایی در ارتباط با ابعاد خط‌مشی‌های عمومی به‌طور مجزا و در زمینه‌های گوناگون از جمله اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، زیستی، علمی و... با رویکرد تمدن اسلامی انجام داده و ابعاد و مؤلفه‌های آن را استخراج نمایند. در حقیقت مجموع ابعاد، مؤلفه‌ها و مدل‌های استخراج‌شده‌ی این پژوهش‌ها در کنار هم، زمینه‌ی تدوین خط‌مشی‌های عمومی کلی را ایجاد می‌نماید تا مدلی راهبردی و کلی در جهت نیل به تمدن نوین اسلامی طراحی شود. این پژوهش در حین انجام، با محدودیت‌هایی از جمله: هماهنگی با برخی از خبرگان و صاحب‌نظران حوزه‌ی خط‌مشی‌گذاری و تاریخ و تمدن برای انجام مصاحبه‌ها؛ استفاده از خبرگان و صاحب‌نظران دیگر،

برای رسیدن به مؤلفه‌ها و ابعاد بیشتر و... مواجهه بود که لازم است محققین دیگر در پژوهش‌های آتی مدنظر قرار داده و در جهت کاهش آن همت نمایند.

منابع

- اسدی‌فر، رویا؛ خائف‌الهی، احمدعلی؛ رضائیان، علی (۱۳۹۰)، مدل شایستگی مدیران دولتی ایران (بر اساس صحیفه‌ی امام (ره)) رویکرد استراتژی تئوری داده‌بنیاد، مدیریت دولتی، دوره ۳، (شماره ۸)، صص ۷۵-۹۲.
- اصغری، حفیظ‌الله (۱۳۹۶)، مؤلفه‌های تدوین خط‌مشی از سنت علوی (ع)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت دولتی، مؤسسه آموزش عالی علوم انسانی، جامعه‌المصطفی‌العالمیه.
- الوانی، سیدمهدی (۱۳۹۳)، تصمیم‌گیری و تعیین خط‌مشی دولتی (ویراست دوم)، چاپ نوزدهم، تهران، نشر سمت.
- امامی، سیدمجتبی (۱۳۹۵)، تبیین مؤلفه‌های ظرفیت خط‌مشی‌های انقلاب اسلامی در لایه‌های تمدنی بر اساس اندیشه مقام معظم رهبری، دومین همایش ملی تمدن اسلامی، تهران، دانشگاه شاهد.
- جان‌احمدی، زهرا (۱۳۸۶)، تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، دفتر نشر معارف.
- دانایی‌فرد، حسن (۱۳۸۸)، روش‌شناسی تدوین خط‌مشی ملی کارآفرینی کشور: چارچوبی مفهومی، توسعه کارآفرینی، سال دوم، (شماره ۶)، صص ۱۲۵-۱۵۵.
- دانایی‌فرد، حسن (۱۳۹۵)، فهم جوهره خط‌مشی‌های عمومی واکاوی نظری ماهیت تقلیدپذیری خط‌مشی‌گذاران ملی، دوفصلنامه اندیشه مدیریت راهبردی، دوره ۵، شماره ۱، صص ۲۴-۶۴.
- دانشکیا، محمدحسین؛ زارع‌خفری، ایوب (۱۴۰۰)، تبیین نقش قانون الهی در پایایی تمدن اسلامی از نظرگاه آیت‌الله جوادی آملی، دوفصلنامه علمی مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی، دوره ۵، شماره ۱، صص ۱۹۱-۲۲۰.
- دلاور، علی (۱۳۹۳)، روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی، نشر روان.

- سعیدی، محسن (۱۳۹۷)، بررسی نقش نخبگان در فرآیند تدوین خط‌مشی‌های عمومی مبتنی بر آموزه‌های قرآن کریم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت دولتی.
- شریف‌زاده، فتاح؛ معدنی، جواد (۱۳۹۶)، مفاهیم اساسی و پیشرفته دانش تصمیم‌گیری و خط‌مشی‌گذاری عمومی، تهران، انتشارات قلم همت.
- عبدالملکی، هادی؛ نظامی‌پور، قدیر؛ عشایری، طاها (۱۳۹۶)، نظریه گذار تمدنی به مثابه راهبردی برای تحقق تمدن نوین اسلامی با تأکید بر بیداری اسلامی، سومین همایش ملی تمدن اسلامی، تهران، دانشگاه شاهد.
- قادری، نفیسه‌السادات (۱۴۰۰)، شکل‌گیری دولت قانون‌مدار اسلامی؛ چالش‌ها و فرصت‌ها در روند تحقق الگوی تمدن نوین اسلامی، دوفصلنامه علمی مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی، دوره ۴، شماره ۲، (پیاپی ۸)، صص ۱۹۱-۲۱۶.
- قلی‌پور، رحمت‌الله (۱۳۹۲)، تصمیم‌گیری سازمانی و خط‌مشی‌گذاری عمومی، چاپ چهارم، تهران، نشر سمت.
- قلی‌پور، رحمت‌الله؛ عباسی، طیبه؛ هادی، مهدی (۱۳۹۷)، شناسایی عوامل تسهیل‌کننده شواهدمحور کردن فرایند خط‌مشی‌گذاری در حوزه علوم، تحقیقات و فناوری، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۸، شماره ۲۶، صص ۶۵-۸۴.
- معین، محمد (۱۳۸۸)، فرهنگ فارسی، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- مقیمی، سیدمحمد (۱۳۹۴)، اصول و مبانی مدیریت از دیدگاه اسلام، نشر نگاه دانش.
- نجفی، موسی؛ یوسفی، بتول (۱۳۹۷)، نسبت نظام مردم‌سالاری دینی با تمدن غرب (تمدن موجود) و تمدن مهدوی (تمدن موعود)، جستارهای سیاسی معاصر، سال نهم، شماره ۱، صص ۱-۱۹.
- نوری، عباس (۱۳۹۶)، دولت اسلامی؛ شاخص‌ها و موانع تحقق آن در اندیشه‌ی مقام معظم رهبری، سومین همایش ملی تمدن نوین اسلامی، تهران، دانشگاه شاهد.
- واشقانی‌فراهانی، حمیدرضا؛ حبیبی‌تبار، حسین (۱۳۹۷)، واکاوی خط‌مشی‌گذاری عمومی با رویکرد اسلامی، همایش ملی مدیریت، اقتصاد و اقتصاد مقاومتی.

وبسایت

- دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، مجموعه‌ی بیانات مقام معظم رهبری، «تمدن نوین اسلامی»، www.khamenei.ir
- مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (۱۳۹۲)، «ولایت فقیه»، www.imam-Khomeini.ir

References

- Asadifar, Roya; Khaef Elahi, Ahmad Ali; Rezaeian, Ali (2011), "Iranian public managers' competency model (based on SAHIFEH-YE IMAM (may his grave be sanctified)), an approach to the strategy of data-driven theory, *Public Administration*, vol. 3, (issue 8): pp. 75-92. [In Persian].
- Asghari, Hafizullah (2017), "The components of compiling policy from Alavi tradition (PBUH)", Master in public administration thesis, Higher Education Institute for Humanities, Jamia Al-Mustafa Al-Alamiyah. [In Persian].
- Alvani, Seyed Mehdi (2014), "*Public decision-making and policy-making (2nd edition)*", 19th edition, Tehran, SAMT publication. [In Persian].
- Imami, Seyed Mojtaba (2016), "The explanation of the capacity components for Islamic Revolution policies in civilized layers, based on the Supreme Leader's thought", the 2nd National Conference on Islamic civilization, Tehran, Shahed University.
- Janahmadi, Zahra (2007), "*History of Islamic culture and civilization*", Daftar-e-Nashr-e-Maaref. [In Persian].
- Danaeifard, Hassan (2009), "Methodology for compiling the country's national entrepreneurship policy: a conceptual framework", *Entrepreneurship Development*, 2nd year, (issue 6): pp. 125-155. [In Persian].
- Danaeifard, Hasaan (2016), "Understanding the essence of public policies for the theoretical analysis of national policy-makers' imitability, *Biquarterly Journal of Strategic Management Thought*, vol. 5, (issue 1): pp. 24-64. [In Persian].
- Daneshkia, Mohammad Hossein; Zare Khafri, Ayoub (2021), "The explanation of divine law role in the reliability of Islamic civilization in the view of Ayatollah Javadi Amoli", *Scientific Biquarterly Journal of Fundamental Studies in Modern Islamic Civilization*, vol. 5, issue 1, Spring & Summer, 2021, (serial 9): pp. 191-220. [In Persian].

- Delavar, Ali (2014), “*Methodology in psychology and educational sciences*”, Ravan Publication. [In Persian].
- Saeidi, Mohsen (2018), “The role of elites in compiling public policies, based on the Holy Quran teachings”, Master in public administration thesis. [In Persian].
- Sharifzadeh, Fattah; Ma’dani, Javad (2017), “*Basic and advanced concepts of decision-making and public policy-making knowledge*”, Tehran, Ghalam-e-Hemmat Publication. [In Persian].
- Abdolmaleki, Hadi; Nezamipour, Ghadir; Ashayeri, Taha (2017), “Theory of civilized transition, as a strategy for achieving modern Islamic civilization, emphasizing on Islamic awakening”, the 3rd National Conference on Islamic civilization, Tehran, Shahed University. [In Persian].
- Ghaderi, Nafiseh Sadat (2021), “Formation of an Islamic law-abiding state; challenges and opportunities for achieving a model for modern Islamic civilization”, *Scientific Biquarterly Journal of Fundamental Studies in Modern Islamic Civilization*, vol. 4, issue 2, Autumn & Winter, 2021, (serial 8): pp. 191-216. [In Persian].
- Gholipour, Rahmatullah (2013), “*Organizational decision-making and public policy-making*”, 4th edition, Tehran, SAMT Publication. [In Persian].
- Gholipour, Rahmatullah; Abbasi, Tayebah; Hadi, Mehdi (2018), “Identifying evidence-driven factors, facilitating policy-making in science, research, and technology”, *Quarterly Journal of Strategic Studies in Public Policy-making*, vol. 8, (issue 26) pp. 65-84. [In Persian].
- Moein, Mohammad (2009), “*Persian Dictionary*”, Amirkabir publication. [In Persian].
- Moghimi, Seyed Mohammad (2015), “*Principles of management in the view of Islam*”, Negah-e-Danesh Publication. [In Persian].
- Najafi, Mousa; Yousefi, Batoul (2018), “Relation of the religious democratic system with the Western civilization (available civilization) and the Mahdavi civilization (promised civilization), contemporary political queries”, *Institute for Humanities and Cultural Studies*, 9th year, (issue 1): pp. 1-19. [In Persian].
- Nouri, Abbas (2017), “Islamic state; standards and obstacles to achieve it, Supreme leader’s thought”, the 3rd National Conference on Modern Islamic Civilization, Tehran, Shahed University. [In Persian].

- Vasheghani Farahani, Hamid Reza; Habibitabar, Hossein (2018), "Analysis of public policy-making with an Islamic approach", National Conference on Management, Economy, and Resistance Economy. [In Persian].
- Anderson, E. J (2011), *Public policymaking: an introduction*. boston: wadsworth publishing. [In Persian].
- Anderson, James E (2000), *Public policy making*, New York: Houghton Mifflin. [In Persian].
- Bloomberg, L. D., & Volpe, M (2012), "Completing your qualitative dissertation: A roadmap from beginning to end". [In Persian].
- Dror, Y (1968), *Policy making re-examined*. Sanfransisco: Chandler Publishing company. [In Persian].
- Dye, T (2002), *Understanding Public Policy*. New Jersey: Prentic Hall. [In Persian].
- Eyeston, Robert (1971). *The threads of public policy: A study in policy leadership*, Indianapolis: Bobbs- Merrill. [In Persian].
- Flick, U. (2014), *An introduction to qualitative research*. [In Persian].
- Patton, M. Q. (2015), *Qualitative research and evaluation methods: Integrating theory and practice* (4th Edition). [In Persian].
- Sabatier, Paul A. & Weible, Christopher M (2014), *Theories of the policy process*. Boulder, Colo: Westview press (third edition). [In Persian].
- Shafritz, Jay M.; Borick, Christopher P (2008), *Introducing public policy*. Harlow: Longman [In Persian].

Websites

- The Office for the Preservation and Publication of the Works of the Grand Ayatollah Khamenei, Collection of Supreme Leader's Statements, "*Modern Islamic civilization*", www.khamenei.ir [In Persian].
- The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works (2013), "*The Guardianship of the Jurist*", www.imam-Khomeini.ir [In Persian].